

- наук. ступеня д-ра іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / С. В. Гаврилюк. – Чернівці, 2003. – 39 с.
103. Ярошенко Є. С. Формування системи охорони культурних цінностей в Україні (XIX – поч. XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Є. С. Ярошенко. – Х., 2004. – 18 с.
104. Романовський В. С. Розвиток пам'яткознавства на Харківщині в XIX – на початку XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / В. С. Романовський. – Х., 2007. – 19 с.
105. Чернікова І. В. Охорона, вивчення і використання пам'яток історії та культури на Харківщині (1920 – червень 1941 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / І. В. Чернікова. – Х., 2007. – 21 с.
106. Мельниченко О. В. Музейна справа та пам'яткоохоронна робота на Черкащині в другій половині XX – початку XXI ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О. В. Мельниченко. – Черкаси, 2007. – 20 с.
107. Манаєв О. Ю. Охорона та використання пам'яток історії та культури в Автономній Республіці Крим (1991 – 2006 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 26.00.05 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство» / О. Ю. Манаєв. – К., 2008. – 20 с.
108. Хлівнюк О. В. Охорона культурної спадщини в Криму (1887 – 1941 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 26.00.05 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство» / О. В. Хлівнюк. – К., 2009. – 20 с.
109. Андрус Г. О. Охорона культурної спадщини України в контексті світових інтеграційних процесів (друга половина XX – початок XXI століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 26.00.05 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство» / Г. О. Андрус. – К., 2009. – 20 с.

УДК 629.782:069.51

ВИСВІТЛЕННЯ ОСВОЄННЯ КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ В МУЗЕЯХ УКРАЇНИ

Боротканич Н.П.

(Центр пам'яткознавства НАНУ і УТОPIK)

В статті розглядається процес створення та розвитку музеїв космонавтики в Україні, визначені основні етапи освоєння космічного насліддя музейними установами, висвітлено їх роль в зображенні космічної діяльності людини та формуванні широкого світоглядного світогляду суспільства.

Borotkanych Nataliya. The article considers the process of creating and developing astronautics museums in Ukraine, defines the main stages of mastering the space heritage by museum institutions, displays their position in presenting cosmic activity of mankind and forming the broad world outlook of the society.

Дослідження космосу стало одним з найбільш перспективних напрямків науково-технічного прогресу минулого сторіччя. Запуск першого супутника і політ Юрія Гагаріна назавжди ввійшли в

історію нашої цивілізації як яскраві події. Особливе місце у здійсненні космічних досліджень займали розробки українських вчених і конструкторів. Хоча за часів Радянського Союзу окремо роль

України в освоєнні космічного простору взагалі не визначалась.

Стрімкий розвиток космічних досліджень суттєво вплинув на всі сфери людської діяльності: економіку, політику, науку, культуру. Він також позначився на розвитку музейної справи: в усьому світі почався процес створення музеїв космонавтики.

своєї діяльності збереження та популяризацію ще молодій космічній спадщини. Процес музеєфікації історії космонавтики і ракетно-космічної техніки продовжується і сьогодні, але на новому якісному рівні.

Виходячи з даних, виявлених нами при дослідженні процесу музеєфікації космічної

спадщини в вітчизняних і зарубіжних музеях, можна виділити наступні етапи його становлення:

Космічні музеї в нашій країні є одними з «наймолодших» музеїв в системі музеїв держави і мають справу не стільки з минулим, скільки з теперішнім та майбутнім людства. Спочатку вони виникли як відображення тих досягнень в освоєнні космічного простору, які дозволили Радянському Союзу стати провідною космічною державою у світі. Безумовно, в ті роки експозиції відображали лише позитивні сторони вітчизняної космонавтики. Таке становище зберігалось на протязі досить тривалого часу і охопило, на думку академіка Б.В.Раушенбаха два періоди розвитку космонавтики: спортивно-романтичний і технічний періоди [1, с.7].

I етап – початок ХХ ст. – 1957 р. Це період створення перших музеїв, в яких репрезентувалася історико-культурна спадщина теоретичного періоду космонавтики. Часто такі музейні експозиції відображали життя та діяльність вчених, спеціалістів – основоположників теоретичної космонавтики. З'являються перші експозиції по космонавтиці в уже існуючих музеях різного профілю та планетаріях. Ті колекції, які формувалися на цьому етапі стали основою для відкриття самостійних спеціалізованих музеїв в більш пізній час.

Етапи відображення освоєння космічного простору засобами музейної експозиції нерозривно пов'язані з історичним розвитком самої космічної науки і техніки. Наукові досягнення теоретичного періоду космонавтики стали поштовхом для створення перших меморіальних музеїв, присвячених видатним вченим. Відповідною реакцією людства на початок космічної ери і практичне освоєння космосу людиною стало виникнення багаточисельних експозицій по космонавтиці в різних музеях і відкриття спеціалізованих музеїв, які обрали напрямком

II етап – 1957 – початок 1990-х. Період активізації діяльності музейних закладів щодо збереження космічної спадщини, який розпочався під впливом запуску першого штучного супутника Землі в 1957 році і польоту Ю.О. Гагаріна в космос в 1961 році. Початок космічної ери і практичне освоєння космічного простору стало стимулом для створення музеїв у всьому світі. Спочатку створювалися музеї на громадських засадах, а потім державні спеціалізовані музеї космонавтики, які збирали, зберігали і вивчали поки ще молоду, але вже достатньо

солідну спадщину недавнього минулого. З'являються шкільні музеї космонавтики. Головною задачею багатьох музеїв, які відображали космонавтику, стало збереження вже існуючої спадщини.

III етап – 1990-ті – по теперішній час. Сучасний період характеризується якісно новим підходом до музеєфікації космічної спадщини і її репрезентації. Характерною особливістю діяльності сучасних музеїв, які займаються збереженням і пропагандою історії космонавтики, стає інтерактивність і широке використання комп'ютерних технологій.

Кожен з позначених нами етапів музеєфікації історико-культурної спадщини космонавтики має властиві саме йому тенденції розвитку, пов'язаний з технічними і соціокультурними досягненнями свого часу. Спробуємо їх розглянути на прикладі вітчизняних музеїв.

I етап. Питання про початок систематизованого процесу музеєфікації космічної спадщини в нашій країні залишається дискусійним. Першою колекцією з космічної тематики, про яку вдалося знайти відомості, була виставка Київського товариства з дослідження світового простору. Виставка відкрилася 19 червня 1925 року в Будинку освіти м. Києва. Роботу виставки очолили А.Я. Федоров і Д.О. Граве. На стендах були виставлені київськими організаціями і підприємствами зразки тієї техніки, яку можна було використовувати для космічних досліджень. Виставка працювала до 1 вересня 1925 року. Згодом її матеріали А.Я. Федоров використав при організації в Москві Першої світової виставки моделей міжпланетних апаратів і механізмів конструкцій винахідників різних країн, яка діяла з 1927 до 1935 року [2, с. 198-199].

В період теоретичної космонавтики, тобто до запуску Першого штучного супутника Землі, відповідно до вивченої нами бібліографії, самостійних музеїв космонавтики на території України не було.

Першим вітчизняним музеєм, який відобразив наукові досягнення теоретичного періоду космонавтики, став **Меморіальний музей М.І. Кібальчича** в м. Короп, створений як відділ Чернігівського історичного музею. Перших відвідувачів музей прийняв у 1959 році [3, с.31]. Від будинку, де жила родина Кібальчичів, залишилась лише третя частина, де зараз розмістився музей. Біля музею встановлений макет ракети. З меморіальних речей лишилися лише стіл, дзеркало, сімейні фотографії та ще деякі дрібниці – все вмістилося в одній кімнаті. Друга кімната присвячена радянській і українській космонавтиці. Глибока і змістовна, насичена цікавими матеріалами експозиція прославляє людей, які зробили значний внесок в розвиток ракетобудування та космонавтики.

II етап. В 1960-ті рр. на фоні величезного інтересу суспільства до космічної галузі, пов'язаного з запуском першого штучного супутника Землі 4 жовтня 1957 р., і першим польотом в космос Ю.О.Гагаріна 12 квітня 1961 р., в Україні з'являються спроби створення спеціалізованих музеїв космонавтики.

Першим таким музеєм можна вважати **Музей космонавтики ім. Юрія Гагаріна**, відкритий в 1967 році в Міжнародному дитячому центрі «Артек» (АР Крим). Ідея створення музею належить першому космонавту планети, за його ініціативи до дитячого центру «Артек» надійшла космічна виставка з 50 оригінальних експонатів, які склали основу

сучасної експозиції. Серед них: тренувальний скафандр Юрія Гагаріна, діюче крісло для перевірки вестибулярного апарату, скафандр собаки Чернушки, а також багато інших цікавих експонатів.

На історичні події в галузі освоєння космосу відразу ж відгукнулися державні музеї різних профілів. По гарячих слідах вони почали створювати виставки, що висвітлювали основні космічні дослідження. На основі цих виставок почала формуватися мережа музеїв космонавтики. Так, у 1979 р. було відкрито **Музей мирного освоєння космосу** в Національному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав». Музей знаходиться в приміщенні В'юнищанської церкви 1833 року. Нині це пам'ятка архітектури, а в часи освоєння космосу, такі об'єкти нещадно знищували... Цю – врятували і вирішили розгорнути експозицію про космічні перемоги СРСР. Поєднали старовину і прогрес. Музей було відкрито за ініціативи академіка О.Ю. Ішлінського та доктора С.В. Малашенка, при підтримці АН УРСР, АН СРСР, Центру підготовки космонавтів.

Робота по підготовці та створенню музею розпочалася ще а 1974 році. За словами директора заповідника М.І. Сікорського, ідеєю створення музею і розміщення його на території Музею народної архітектури і побуту, було показати взаємозв'язок: як жили раніше, який людина пройшла шлях розвитку і те, що ця людина вийшла у відкритий космос.

З цього часу почалася переписка працівників музею із чисельними організаціями, які могли б допомогти в створенні музею. Сьогодні музей володіє унікальною колекцією експонатів: костюм водяного охолодження та гермошолом

космонавта П.Р. Поповича, аварійно-рятувальний скафандр космонавта В. Зудува, тренувальні парашути космонавтів Ю.О. Гагаріна та Г.С. Титова. В експозиції з використанням меморіальних речей відтворено кабінет видатних учених О.Ю. Ішлінського та С.П. Корольова.

Також експозиції по космонавтиці було відкрито в Волинському, Луганському, Запорізькому, Івано-Франківському, Кіровоградському, Миколаївському, Одеському, Полтавському, Рівненському, Тернопільському обласних краєзнавчих музеях, в Харківському, Чернігівському, Дніпропетровському історичних музеях.

Оперативно (вже в 1961 р.) відреагували на суспільний інтерес до космічної тематики сільські громадські музеї. Для них це було логічним подовженням теми «Наші видатні земляки». Так з'явилися Музей авіації та космонавтики ім. Героя Радянського Союзу Безуха в с. Білосарайки Донецької обл., Експозиція про дружбу космонавта П. Климук з Героєм Соціалістичної Праці, лауреатом Державної премії, механізатором В. Вороніним в с. Запоріжжя Запорізької обл., експозиція про С.П. Корольова та ін. в Музеї планеризму і парашутизму в с. Планерське тоді Кримської обл., експозиція про політ радянсько-чехословацького екіпажу в Музеї радянсько-чехословацької дружби с. Соколово Харківської обл.

Досягнення світової космонавтики активізували процес збереження, вивчення і популяризації космічної спадщини в навчальних закладах. Цей процес захопив багато навчальних закладів космічної (аваційно-космічної) галузі. Створюються музейно-виставкові комплекси Кіровоградського вищого льотного училища цивільної авіації, Ворошиловградського

вищого військового авіаційного училища штурманів імені пролетаріату Донбасу (м. Луганськ), Чернігівського вищого військового авіаційного училища льотчиків, Харківського університету повітряних сил ім. І.Кожедуба, Харківського авіаційного інституту, а також шкільні музеї.

За довідником Федерації Космонавтики СРСР [4] в 1985 році в Радянському Союзі нараховувалось 171 шкільний музей космонавтики, із яких на території УРСР знаходився 31. Деякі шкільні музеї за активністю своєї діяльності можуть суперничати з державними музеями. Серед таких хочеться відзначити Музей космонавтики ім. Ю.О. Гагаріна в м. Охтирка Сумської області.

З Україною пов'язана плеяда видатних вчених та спеціалістів, чії імена вписані в історію світової космонавтики. Один з найвидатніших – С.П. Корольов народився в м. Житомирі. Про те, чііми земляками вони є, житомиряни дізналися з некрологу і одразу виникла ідея про створення музею. Так у 1970 році було відкрито Меморіальний будинок-музей С.П. Корольова в м. Житомирі. Меморіальна частина музею відтворена за спогадами матері Головного конструктора Марії Миколаївни Баланіної, яка передала багато речей, що належали родині. Меблі підбирати за її описом, давали оголошення в газети з проханням допомогти. Часто необхідні предмети земляки С.П. Корольова віддавали музею безоплатно. В 1977 році відбулося урочисте відкриття другої частини квартири, тепер музею належав весь двоквартирний будинок. Зараз там розміщується зал наукової біографії С.П. Корольова та виставкова зала.

Юрій Васильович Кондратюк (Олександр Гнатович Шаргей) народився в

м. Полтава. Перший в світі музей присвяченим його життю та діяльності – **Кімната-музей піонера космонавтики Ю.В. Кондратюка** в Полтавському державному педагогічному університеті ім. В.Г. Короленка – було відкрито у 1970 р. Довгі роки, завдяки діяльності його засновника проф. О.П. Руденка, музей виконує збір, систематизацію і популяризацію фактів із життя вченого.

Перший український космонавт Павло Романович Попович народився на Білоцерківській землі Київщини. Там він здобув першу кваліфікацію столяра-червонодеревника. На честь свого славного випускника в 1977 році в ПТУ №5 було відкрито **Музей космонавтики імені льотчика-космонавта двічі Героя Радянського Союзу Павла Романовича Поповича**. На відкритті був присутній сам винуватець урочистостей. Будівля, в якій розмістився музей, з часом застаріла і підлягала знесенню, музей довелося закрити. Цього року до 80-річчя від дня народження П.Р. Поповича оновлена експозиція прийняла своїх перших відвідувачів, серед яких були дві дочки космонавта.

З іменами космонавтів пов'язані експозиції про Г.Т. Берегового в Музеї історії міста Єнакієве (Донецька обл.), експозицію про В.А. Ляхова в Антацитовському краєзнавчому музеї (Луганська обл.), про космонавтику та про Г.С. Шоніна в краєзнавчому музеї м. Ровеньки (Луганська обл.), про Г.С. Титова в Сватовському районному музеї (Луганська обл.), про Г.Т. Берегового в Карлівському районному музеї (Полтавська обл.), про О.А. Леонова в Кременчуцькому історико-краєзнавчому музеї (Полтавська обл.).

В 1985 р. прийняв відвідувачів **Художній музей «Людина. Земля. Всесвіт»** у

м. Сокалі. Музей створено зусиллями подружжя Анатолія та Наталії Покотюк. У 1990 р. музей став філією Національного музею у м. Львові, з 1995 р. – філія Львівського музею історії релігії.

Музей має безцінні духовні багатства: унікальні колекції творів мистецтва, різноманітні церковні реліквії, що говорять про невіддільність людини від Всесвіту, її сутності як земної істоти так і космічної, представляють відповідні релігійно-філософські погляди.

В Музеї експонуються унікальні стародруки, які розповідають про світобудову, нашу Планету і життя на ній, оригінали робіт художників-космонавтів Володимира Джанібекова, Олексія Леонова, художника-фантаста Андрія Соколова, одного із засновників космічного мистецтва Бориса Смирнова-Русецького, київського художника Володимира Козара, художників-космістів світу.

Окремо слід виділити експозицію, присвячену спільному українсько-американському експерименту в Космосі і першому українському космонавту Леоніду Каденюку, який відвідав Музей 29 вересня 1999 р.

Музей «Людина. Земля. Всесвіт» зайняв визначне місце у духовному і культурному житті Сокальщини і України. Він став духовно-мистецьким центром, місцем проведення державних, релігійно-громадських заходів, а також науково-методичним центром допомоги освітнім закладам з висвітлення релігієзнавчих, краєзнавчих питань музейними засобами. Щорічно тут проходять стажування студенти вузів України.

Отже, у 1970-тих рр. кількість музеїв космонавтики стрімко зростає: створювалося по декілька музеїв на рік (переважно

меморіальні та космічні розділи в меморіальних та краєзнавчих музеях). Наприкінці другого десятиріччя космічної ери вся територія СРСР була вкрита розгалуженою мережею музеїв космонавтики, в яких знаходилися експозиції як розгорнутого плану, так і ті, що були присвячені конкретним подіям, проблемам та видатним діячам космічної галузі.

Проте, перші музеї космонавтики були шаблонні, дуже схожі між собою. Вони розповідали скоріше про події взагалі, ніж про конкретних людей чи колективи; вони в основному перераховували космічні досягнення і успіхи радянської науки і техніки по хронології. Про поразки говорити заборонялося, замовчували і успіхи ідеологічних суперників. Приховували все, що хоч яким-небудь чином могло кинути тінь на «досягнення соціалістичного ладу». Так, наприклад, тривалий час замовчували факт перебування С.П.Корольова в ув'язненні під час сталінських репресій.

За даними довідника Федерації космонавтики в 1985 р. в Радянському Союзі було 113 музеїв, які відображали досягнення космонавтики, 43 з них знаходилися в Україні. Однак у 1980-тих роках процес створення музеїв космонавтики починає згасати. Стало очевидним, що кількісне становлення мережі космічних музеїв завершено.

III етап. На початку 90-х років зі зміною геополітичної ситуації, розпадом Радянського Союзу як однієї з космічних держав, ситуація з музеями космонавтики змінилася. Головною стає науково-дослідна робота з пошуку та збереження інформації та матеріалів, що стосуються космічних досліджень, та використання їх з метою популяризації здобутків космічної діяльності.

1 червня 1991 р. відбулося урочисте відкриття першого в Україні державного музею космонавтики – Житомирського музею космонавтики ім. С.П. Корольова.

Змінилася ситуація і з музеями на підприємствах космічної галузі. В Радянському Союзі, щоб не розкрити дислокацію секретного виробництва, заборонялося відкривати музейні експозиції по космонавтиці в містах, де створювалася ракетно-космічна техніка: Дніпропетровськ, Харків, Київ. Щоправда, на самих підприємствах іноді створювались цікаві музейні експозиції, але вони були закриті для сторонніх відвідувачів, широких мас, молоді.

Нині діючий **історичний музей Державного науково-виробничого підприємства «Об'єднання Комунар»** засновано в 1992 році. В музеї ДНВП «Об'єднання Комунар», що існував раніше, відображалася діяльність дитячої трудової виховної комуни, демонструвалися експонати, які розповідали про виробництво радіоприймачів, телевізорів і ін. Сьогодні з'явилася можливість, знайомлячи відвідувачів з історією створення і розвитку підприємства, говорити про те, що з 1952 року головним напрямком в його діяльності стало виробництво апаратури систем управління оборонних ракет стратегічного призначення і космічних носіїв [5].

Схожа ситуація була з **музеєм Науково-виробничого підприємства «Хартрон»**, яке працювало на оборонну промисловість. Окрім досягнень в галузі космонавтики, в музеї представлена експозиція, присвячена найбільшій аварії, що сталася 24 жовтня 1960 року через вибух міжконтинентальної балістичної ракети Р-16, в результаті чого загинули 124 особи [6].

В вересні 1996 року в місті, яке по праву вважається космічною столицею України, де розташований один з найбільших в світі центрів ракетобудування і космонавтики, – Дніпропетровську – було відкрито Музей ракетно-космічної техніки. Музейна експозиція по ракетобудуванню і космонавтиці створена при **Національному центрі аерокосмічної освіти молоді України**. У музеї відкрита портретна галерея знаменитих людей, які стояли біля витоків освоєння космосу. Експонуються у натуральну величину супутники, фрагменти ракет-носіїв, вузли і деталі ракетно-космічної техніки, костюми космонавтів. На відкритій площадці виставкового комплексу як продовження експозиції музею представлені макети бойових і мирних ракет у натуральну величину. Щорічно музей відвідує близько 10 тисяч чоловік [10, с. 225].

Музей історії космонавтики Євпаторійського центру дальнього космічного зв'язку було відкрито 11 квітня 1996 року. Музей складається з чотирьох залів. В першому залі відображено історію становлення та розвитку Центру. Другий та третій зали розповідають про вклад підприємства в розвиток космонавтики. Тут представлено фрагмент Центру управління космічними польотами, який діяв з 1967 по 1975 роки. В четвертому залі розміщено військовий супутник.

З розпадом Радянського Союзу музеї космонавтики зазнали значних змін. Багато музеїв та експозицій з космонавтики було закрито внаслідок різних причин: фінансових, політичних, ідеологічних. Так, на початку перебудови у нашій країні вийшов закон «Про повернення культових споруд релігійним громадам». Для Рівненського музею космонавтики і

атеїзму це обернулося втратою музейної експозиції, адже потрібно було звільнити приміщення, де знаходився музей, і повернути його релігійній громаді. Експонати було передано до Житомирського музею космонавтики.

Сьогодні розпочався процес відродження космічних музеїв. Час висуває інші завдання та проблеми.

23 вересня 2001 року відбулося офіційне відкриття **Полтавського музею авіації та космонавтики (відділ краєзнавчого музею)**, хоча історія музею почалася набагато раніше. В липні 1981 року В.П. Глушко звернувся до керівництва Полтавської області з пропозицією створити в Полтаві меморіальний музей Ю.В. Кондратюка. Під час пошуку матеріалів з'ясувалося, що полтавська земля дала стільки видатних учених, конструкторів, фахівців авіації, космосу, що жодне місто не може зрівнятися в цьому з маленькою Полтавою. Тому полтавчани вирішили відобразити в експозиції внесок в авіацію і космонавтику усіх своїх земляків і зосередитись саме на особистостях.

14 травня 2008 року відбулося відкриття **відділу авіації і космонавтики ім. І. Сікорського в Державному політехнічному музеї при Національному технічному університеті України «КПІ»**. Експозицію створено на основі колекції космічних експонатів, зібраної ветеранами Байконуру. Вона розкриває загальну історію космонавтики починаючи з стародавніх часів до сьогодення. У музеї представлені зразки космічної техніки, багато з яких побували в космосі, тренувальні костюми космонавтів, фрагменти термостійкого покриття багатразового корабля «Буран», мундири П.Р. Поповича та ін. [7].

Історія створення музею, що став основою цього відділу, розпочалася в 70-х роках, коли до Києва прибула перша група офіцерів, звільнених в запас, що проходили службу на космодромі Байконур. Створивши комітет космонавтики при ЦК ДОСААФ України, а пізніше Федерацію космонавтики України, ветерани ракетно-космічної техніки на чолі з колишнім 1-м заступником начальника космодрому Байконур генерал-майором Олександром Михайловичем Войтенком вели широку інформаційну роботу для пропагування досягнень космонавтики серед школярів, молоді, трудових колективів, допомагали в створенні шкільних музеїв космонавтики.

В 1989 році за ініціативою Голови Федерації космонавтики України генерала О.М. Войтенка була створена група із офіцерів-ветеранів для формування експозиції Музею історії космонавтики. Генеральний директор Київського радіозаводу Д.Г. Топчій надав приміщення на вулиці Тростянецькій, 12. Всі ветерани космодрому взяли активну участь в зборі експонатів, надали рідкісні фотознімки, медалі, книги та ін. 21 квітня 1991 року відбулося урочисте відкриття Музею історії космонавтики в місті Києві.

Проте в 2001 році через неспроможність сплачувати оренду (Федерація космонавтики України є громадською організацією) ветерани були змушені перевезти експонати в планетарій. А в 2006 році нове керівництво планетарію взагалі змусило музей припинити свою діяльність. Майже два роки експонати знаходились на заводі «Арсенал». Лише в травні 2008 завдяки втручання керівництва Національного технічного університету України «КПІ» Музей космо-

навтики відновив свою діяльність і поповнився новими авіаційними експонатами [8, с. 106]. Тепер космічна експозиція знову стала центром пропаганди історії розвитку ракетно-космічної техніки і освоєння космічного простору.

В Харківському планетарії ім. Ю.О. Гагаріна 21 травня 2008 року було відкрито перший в Україні **уфологічний музей «Космос»**. В музеї можна дізнатися про можливість існування життя у Всесвіті, про те, як за допомогою астрономії і космонавтики люди розгадували таємниці Всесвіту. В уфологічному музеї представлено фотографії та картини Всесвіту, чотирьохметрові фігури інопланетян, макети літаючих тарілок, зроблені за свідченнями очевидців, фотографії НЛО, а також експонати по космонавтиці. Експозиція музею відображає вклад в розвиток космічної галузі вчених, конструкторів і техніків м. Харкова. Демонструються макети найнадійніших в світі ракет-носіїв, котрі створювались на підприємствах України, а також модель космічного корабля «Space Shuttle». Матеріали по космонавтиці, на думку директора планетарію Г.В. Железняк, створюють єдиний простір між минулим, теперішнім і майбутнім земної цивілізації.

В сучасних умовах глобалізації і нових політичних і економічних пріоритетів, відношення суспільства до досягнень світової космонавтики і розуміння її впливу на життя людини, а також ситуація щодо пропаганди і збереження історичної спадщини змінюються.

У зв'язку з переходом до ринкової економіки, зміною політичних пріоритетів в другій половині 1980-х – середині 1990-х рр. вітчизняна космонавтика знаходилась поза державними пріоритетами, що

не могло в свою чергу не вплинути негативно на процес збереження пам'яток історії космічної науки і техніки. Лише в останні роки відродився інтерес українського суспільства до космонавтики на новому якісному рівні.

На початку цього століття в Аерокосмічному товаристві України виникла ідея створення науково-культурного центру космонавтики в Києві. Для реалізації проекту була створена корпорація «Аерокосмопарк»[9]. В районі аеропорту «Київ», по вулиці Медовій, на території понад 100 га планувалося створити потужний багатофункціональний космоцентр. Була виконана робота по темі: «Архітектурно-просторова організація спеціальної активної рекреаційної зони «Аерокосмопарк» з розробкою бізнес-готельного комплексу». Оригінальність роботи була в наступному. Комплекс проектувався із декількох зон. Перша – готельно-бізнесова з готелями, інститутом високих технологій, конференц-залами, в яких будуть проходити міжнародні форуми, з'їзди, круглі столи, так чи інакше пов'язані з космічною тематикою. Друга зона – культурно-пізнавальна, яка включає атракціони, кінозали, клуби за інтересами, бари-ресторани, амфітеатр. Там же запроєктований ліцей для талановитих дітей і реабілітаційний (перепідготовчий) центр для військових, яких скоротили із армії. Крім того, проектом передбачена спортивно-експозиційна зона, де розмістять моделі ракет та ін., стадіон і закритий музею аеронавтики.

Вдале місце розміщення паку в районі аеропорту «Київ», який, згідно Генплану, має бути закритий, гармонійно пов'язує природній ландшафт з архітекторською ідеєю. Розміщення там музею дозволи-

ло б зберегти один із найстаріших аеропортів країни з використанням його злітно-посадкової смуги для підняття в небо відвідувачів за допомогою різних літальних апаратів. На думку авторів київський аерокосмопарк не матиме аналогів в світі.

Важко переоцінити роль в розкритті історії науки і ракетно-космічної техніки, яку можуть і мають відіграти музеї і музейні експозиції. І хоч економічна скрута є серйозною перешкодою на шляху створення будь-яких музейних експозицій взагалі і з космонавтики зокрема, більш-менш вільний доступ до архівів, відносна свобода публікацій та відсутність жорсткого ідеологічного нагляду й контролю за діяльністю експозиціонера дає можливість творчого підходу як у пошуковій, збиральницькій роботі, так і у наступній презентації та інтерпретації знайденого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Раушенбах Б.В. О воздействии космонавтики на человечество. // Космос и общество (история и современность). – М. 1989.
2. Урбанский В.М. Дмитрий Граве и время / В.М. Урбанский. – К.: Наукова думка, 1998. – 267 с.
3. Неделя А.И. Николай Иванович Кибальчич – революционер, ученый, изобретатель. / Материалы Международной конференции музеев космонавтики «Человек и космос». – М. 1994.
4. Краткий справочник о музеях космонавтики и музеях других профилей, имеющих экспозиции по космонавтике. Федерация Космонавтики СССР. – М., 1985
5. Рабкин В.И. Справка о музее Государственного научно-производственного предприятия «Объединение Коммунар»
6. Горлова С.А., Ларин А.А., Рабкин В.И. Достижения космической отрасли Украины

в музеях харьковских предприятий. / Материалы I международной научно-практической конференции «Технический музей: история, опыт, перспективы». – К. 2008. – С. 191

7. Державний політехнічний музей при НТУУ «КПІ» Відділ історії космонавтики: [путівник]
8. Болтенко О.С. Історія створення музею космонавтики в м. Києві / Український технічний музей: історія, досвід, перспективи. Матеріали 7-ї Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 21-22 травня 2009 р.) / Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПІК. – К., 2009. – 123 с.
9. Свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи № 39631 української корпорації комплексу «Аерокосмопарк»
10. Развитие ракетно-космической техники в Украине: Учеб. [для студ. высших уч. заведений] / Ф.П. Санин, Е.А. Джур, Л.Д. Кучма, В.В. Хуторный. – Д.: Изд-во Днепрпетр. ун-та, 2001. – 392 с.